

שו"ת הלכה למעשה משולחן ראש בית ההוראה במשנת מורן רבינו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל

סיפור יציאת מצרים חיוב הנשים

שאלה האם אם מצווה לספר לבנה מדין "והגדת לבנך".
תשובה "והגדת לבנך" זהו חלק ממצוות הסיפור, שכל אחד ואחד חייב בעצמו. ולמרות שהוא מצות עשה שהזמן גרמא, חייבת במצווה זו כחיוב שאר מצוות הלילה (שו"ע תעב, יד), משום שאף הן היו באותו הנס.

חיוב האב גדול מחיוב האם

בן להורים גרושים. האב טוען שעליו מוטל חיוב "והגדת לבנך" יותר מהאם.

בוודאי יש צדק בטענת האב, שזו מצוותו. ומה שאשה מצווה לספר לבנה, מכל מקום בוודאי עיקר החיוב הוא על האב. ולכן כשהאפשרות היא שהאב יספר או האם, האב עדיף, אך בתנאי שלא יגרום בכך ח"ו לצער ופגיעה.

בית בנו או בית בתו

שאלה אב שיש לו אפשרות לנסוע לליל הסדר לבית בנו או לבית בתו.

תשובה יעדיף את בית בנו ויספר לבנו, כפשטות לשון הפסוק "למען תספר באזני בנך וכן בנדך" (שמות י, ב). ואומנם אינו פטור מלספר לבת, אך עיקר חיובו כלפי הבן. וכשאינו יכול לקיים שניהם, יעדיף את הבן, אם הדבר מסתדר בקלות ולא יגרום ח"ו לצער או קנאה בין הבנים והבנות.

כשבנו אינו מחויב ביו"ט שני

שאלה אב השומר יו"ט שני מתארח אצל בנו המתגורר בארץ. האם עדיף שיחגוג את ליל הסדר השני בקרב חבריו השומרים אף הם יו"ט שני, או בבית הבן.

תשובה ישתדל לעשות הסדר בבית הבן ולספר לו ביציאת מצרים. ולמרות שאצל הבן אינו יום טוב, בכל זאת חיוב האב לספר לבן, וככל בן קטן שאינו חייב בעצמו בדיני הסדר, אך אביו חייב לספר לו בניסים.

סיפור לבן חכם וגדול

האם יש גבול לגיל הבן, כגון בן בגיל ארבעים. האם חייב במצוות "והגדת" כלפיו.

אין הבדל בגיל. "ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו יודעים את התורה כולה, מצווה עלינו לספר" (מתוך ההגדה של פסח).

מי קודם - בן או נכד

שאלה כשיושבים לפניו בן ונכד, מי מהם קודם לשאול "מה נשתנה".
תשובה חיוב הבן - קודם. "למען תספר באזני בנך וכן בנדך" (שמות י, ב).

כאשר בנו גדול וחכם, ואילו נכדו קטן, האם יהא הדין שונה. יש קדימה לספר לנכד שאינו בקי כל כך בפרטי סיפורי הנסים.

סגולת ליל הסדר: לדלג על ההרים ולקפץ על הגבעות בעבודת ה'

"בחפזון יצאת מארץ מצרים" (דברים טו, ג)
הוציאנו הקב"ה ממצרים בדילוג על כל התחנות, בבחינת מדלג על ההרים, מקפץ על הגבעות (שיר השירים ב, ח) בלא שהמתין לראות אם אנו מוכנים וראויים מספיק לשלמות הגאולה.
ואכן היינו בדיוטא תחתונה עד כי תמהו המלאכים לפני הקב"ה מדוע לאחר שהוציאנו הוא קורע לנו את הים, והרי הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה (שמות רבה כא, ז).
ובכל זאת בבא העת הוציאנו ה' בחפזון בלא עצירות בדרך להעלותנו עוד ועוד בדרך לאותה רוממות נשגבה, הישר ממי"ט שערי טומאה, אל גילוי שכונה וזכייה לנסים רמים ונשגבים.
לעתים אדם בא לליל הסדר ומרגיש שאינו מחובר מספיק לדברי השל"ה הקדוש (פסחים א, כט) "שונה הוא הלילה הזה מכל הלילות, בקדושה מיוחדת השורה עליו. קדושת לילה זה, וכל הדינים הנוהגים בו, היא קדושה רבה עד מאד" - אולי אף יותר מקדושת שבת - "כי אז בחר בנו ה' יתברך, מכל העמים, וקדשנו במצוותיו".
השל"ה אכן הצליח לחוש בכך, אך שמא אתה בעוונותיך לא הכנת עצמך כראוי לקדושה נעלית זו, ואפילו כעסת כבר כמה פעמים, ואתה עייף ויגע מכל הטרדות הרבות של ערב החג. מה יהיה איתך בלילה הזה, ואיזו דרגה תשיג בלילה קדוש ונישא שכזה.

הקב"ה מקבץ פמליה של מעלה

בוזרה הקדוש (בא מ, ב) כותב דברים עצומים ונשגבים על סיפור ההגדה בלילה זה. בהגדות רבות הוא מצוטט בתחילת מגיד ומומלץ מאד לקוראו בפני בני הבית, ואפילו רק שורות בודדות ממנו, קודם תחילת ההגדה. וזה לשונו: "בשעה שאדם מספר ביציאת מצרים ושמה בסיפור ההוא, מקבץ הקב"ה את כל פמליה של מעלה, ואומר להם: לכו שמעו, סיפור השבח שמספרים בני, ושמהים בגאולתי... ואז באים כולם ומתחברים עם ישראל ומודים לקב"ה על כל הנסים והגבורות. ומודים על העם שיש לו, השמהים בשמחת הגאולה של אדונם... ונותנים בסיפור ההוא, כח וגבורה למעלה כמלך שמתוסף לו כח וגבורה בעת שמשבחים גבורתו ומודים לו".

יש לעורר את בני הבית ולשאול מי מאתנו לא חפץ לתת 'כח' לשכינה הקדושה, ומי מאתנו יכול בכלל לתת כח למי שלו הכח והממשלה. בדברי זוהר הללו מבואר כי בסיפור והמחשת הגאולה אנו "נותנים כח וגבורה למעלה, כמלך שמתוסף לו כח וגבורה".

ודאי כי קריאת הדברים הללו נותנת מבט שונה לגמרי על כל עבודת הלילה הקדוש, ויש אף בכוחה לגבור על העייפות ושאר המשטנים

העומדים לקלקל את אוירת הלילה המרומם.

"ויעשה כל דבר בשמחה עצומה"

היסוד ושורש העבודה (1,2) מתאר את גודל מעלת לילה זה ומסיים "והעיקר שבכל דבר יכוון שעושה זאת לנחת רוח ליוצרו ובוראו. ויעשה כל דבר בשמחה עצומה, ורחמנא ליבא בעי".

בקריאת מילים אלה עולה תחושה כי אמנם בעל היסוד ושורש העבודה אכן התרגש והוריד דמעות רבות בכל מהלך עבודתו, וכפי שנראה בספרו, שאף בימי החול הרגילים כותב לשונות רבים מעין אלו "וישמח עד שיריד דמעות מעיניו. ויודה ויהלל ליוצרו ובוראו על שזיכהו לזה" וכן על זה הדרך.

אך אם ננסת תחושה קטנה בלב פנימה שאנו בקטנותנו לצערנו לא שייכים למעלות רמות אלה, נבאר בס"ד מהי הדרך בה ניתן לזכות לזה.

ראשית כל, כיהודים מאמינים, בטוחים אנו, כי הדרך לזכות בכל דבר ועניין, אף בכל מעלה רוחנית ותחושה עילאית, בא מכח התפילה. ודאי שבקשה על כך, שנזכה לחוש ברוממות לילה קדוש זה ולשמח בו, תועיל עד מאד.

את חומרותיו הגדולות והנהגותיו הקפדניות בחג הפסח של הגאון רבי מאיר סולוביצ'יק זצ"ל - בן מרן הגר"י מברסק - הכירו רבים, אך לא רבים ידעו את שסיפורה אלמנתו כי בכל שנה כשבוע קודם הפסח היה מסתגר בחדרו ובוכה ממש בדמעות לפני הקב"ה שזיכהו לקיים את כל מצוות החג, בהידור ובדקדוק, בחשק ובשמחה. הוא ידע שלמרות כל הכנותיו ודקדוקיו, לא יצליח להשיג מאומה ללא תפילה.

הזהר, כאמור, גילה לנו כמה הקב"ה שמח ומשתבח בנו בשעה שאנו מספרים את ההגדה בליל הסדר. השל"ה הקדוש אמר שבלי לילה זה ישנה קדושה רבה עד מאד. היסוד ושורש העבודה מוסיף ואומר שכל דבר ועניין בלילה זה פועל תיקונים עצומים בעולמות העליונים.

אם רק היו נפקחות עינינו והיינו זוכים לחזות במראות אלוקים כיצד יושב הקב"ה בישיבה של מעלה כאשר כל הפמליה של מעלה סביבו והוא שמח ומתפאר ואומר להם: בואו תראו את בני חביבי ראובן, זלמן, שלוימי ואת יוסף המספרים כעת בגאולת מצרים, הרי מיד היו פורחים העייפות והכעס לטובת שמחה של מצוה ורוממות הלילה.

עלינו לסמוך על הזהר הקדוש, האומר לנו שהקב"ה יושב ומשתבח בנו ואומר: בואו ותראו איך בני שמחים ומספרים בגאולתי ובוה מתוסף כח וגבורה למעלה, להשפיע עלינו טובה וברכה. והרי לנו עצה נוספת היאך להגיע לתחושות ומעלות גבוהות בלילה זה. להאמין באמונה פשוטה לדברי רבותינו.

"מצה זו" - שלך

היצר הרע משתדל תמיד להקטין את מעשינו, שלא נעריכם כיאות ולא נתפעל מהם כמו שצריך. מי אתה ומה חייך, אם פמליה של מעלה יסתכלו עליך, יראו שעשית עבירה כזו, ונכשלת גם שם, ובתוך כל ההכנות

לליל הסדר והטרחת סביב המצות הרי נכשלת בכעס וכיו"ב, ודאי שלא עליך נאמרו הדברים. אך כבכל דבר, עלינו להילחם עמו ולדעת שבוודאי עליך ובמיוחד עליך מדבר הזהר הקדוש, ובך הקב"ה משתבח, ושמח בסיפור ההגדה שלך. וכפי שאומרים בתשובה לבן החכם "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" ומפרש רש"י בעבור זה - המצה ומרור הללו, שמונחים כעת על שולחני עשה ה' לי בעצמי והוציאני ממצרים. הוא לא גאלנו ממצרים בשביל המצה והמרור הללו, המונחים כעת על השולחן שלי.

הרשע הוציא עצמו מן הכלל, באמרו "מה העבודה הזאת לכם - לכם ולא לי". אם עולה הלילה תחושה שלא עליך נאמרו דברי הרוממות על הלילה הקדוש הזה, הרי הוא מוציא עצמו בזה מן הכלל, וחלילה אם היה במצרים, לא היה נגאל. בשלחן ערוך (תע"ג) נפסק שבאמרו "מצה זו שאנו אוכלים" יגביה את המצה ויצג בפני המסובים, כדי לחבב את המצה, משום שכאשר ידעו שעל המצה הזו המונחת כעת כאן על שלחן הסדר נאמרו הדברים ובשבילה - בכדי שנאכל את המצה הזו - נגאלו ישראל, חיבה יתירה תהיה כלפי המצה וכלפי כל מצוות הלילה הקדוש.

ומוסיף שיש להגביה דווקא את פרוסת המצה שנשארה בשולחן, שהיא כלחם עוני, ללמדנו שאף מי שהוא עני בדעת, יש להגביהו ולרוממו מעלה בעבודת לילה זה.

וכן את המרור, לא אוכלים רק בכדי לזכור שמיררו המצרים את חיי אבותינו אלא כסמל על המרורים הרבים, שאנו סובלים מהם בחי היום יום. רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו: פסח, מצה ומרור. ומבאר על שום מה הם באים (פסחים קט"ו, א). ופירש הרשב"ם שלא יצא ידי חובה, כשלא פירש טעמן.

תמה הגר"י סלנטר (אור ישראל ח) שבכל התורה כולה לא דורשים טעמא דקרא בעצם קיום המצווה ואנו עושים משום שכך ציונו הבורא יתברך. ומדוע בליל הסדר, לא יוצאים ידי חובה בלא שמבארים את טעמו של רבן גמליאל, והמצוה איננה בשלמות.

ועוד מקשה, שהרי לפי הסדר הכרונולוגי של הדברים, לא היינו צריכים להביא בסוף את המרור, סמל

השעבוד

מוקד ההלכה שע"י בית ההוראה

0722-133-466

Beithorah.co.il

לתרומה להנצחה בגיליון ולקמחא דפסחא באמצעות בקופת בית הוראה הכללי ירושלים שע"י מכון ציוני הלכה

ניתן לשלוח שאלות וכן לקבל העלון מדי שבוע בדוא"ל: Beithorah@gmail.com

השעבוד

שהרי היה עוד קודם הפסח שמסמל את היציאה, ולזכר שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים ואף קודם המצה שבאה לזכר שלא הספיק בצקם להחמיץ ביציאתם.

ומיישב כי מדברי רבן גמליאל אנו למדים לא רק על הגאולה שהיתה בעבר במצרים אלא על הגאולה של כל אחד ואחד מאיתנו מהצרות והשעבודים הטורדים אותו מדי יום, ועל הגאולה השלימה העתידית.

התפילה בשעת צרה

כי אמנם מי ששרוי בסבל וייסורים, קשה עליו התפילה. וכפי שמתארת הרבנית וולבה ע"ה בספרה 'ואמונתך בלילות' כי בימי עבודתה במחנות הכפייה בשואה האיומה, שכחה את מילות התפילה. מרוב צער ויגון אפשר ל"ע לשכוח איך להתפלל, ואין דעה מיושבת בכלל לתפילה.

אך עם ישראל, למרות קושי השעבוד הנורא במצרים, התחזקו והתפללו. ולכן דווקא התפילה הזו, שבאה מתוך הצער, התקבלה במרומים. וממילא נגאלו דווקא מחמת המרור, כיון שבשמים מעדיפים "אחת בצער, ממאה שלא בצער" (אבות דרבי נתן ג, 1). וכוונת הפסוק "ותעל שוועתם אל האלוקים, מן העבודה" (שמות ב, 17) שעלתה והתקבלה שוועתם, דווקא מחמת

שבאה מתוך העבודה. ולמרות שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה, בכל זאת התפילות הללו הן שהכריעו את הכף, והביאו לגאולה השלימה.

רבן גמליאל בא ללמדנו בזה על מצבנו, שאף אם אדם חש, שיש לו קושי בשמירת התורה והמצוות, עליו לדעת שחביבה עד מאד לפני הקב"ה, התגברותו במצבו השפל. וכוונת המשנה "אחת בצער" כמובן הן לצער רוחני והן לצער גשמי.

אף אם סביבך אף אחד לא מקיים מצוות, כגון שנקלעת למקום שמזולזלים בנטילת ידיים ואתה מקפיד קודם הסעודה ליטול ידיים כראוי, וייתכן אף שמזולזלים בך מחמת כן, עליך לדעת כי המעשה הזה חביב לפני הקב"ה יותר מאלף נטילות ידיים במקום שמקפידים על כך. צריך לשמוח על זה כמוצא שלל רב ולדעת שכל מעשה שכזה, ודאי שכל תפילה במצב שכזה, מוערכת ונחשבת עד מאד בעיני הקב"ה.

ואנו מדברים על המצה שהיא המסובב - הגאולה, ואומרים שהיא באה דווקא מחמת המרירות והקושי, כלומר שהמרור הוא הסיבה, "והגם שבמעשה הסיבה קודמת למסובב. אכן בסיפור הדבר, הוא להיפך. בתחילה מספרים המסובב, ואח"כ סיבתה".

מיושב בזה שהמרור בא בסוף, מאחר ואין מטרתו לבכות על המרירות שסבלו אבותינו אלא הוא בא ללמדנו על המרירות שלנו בתלאות העוברות עלינו, שדווקא מכוחו תבוא גאולתנו במהרה בימינו אמן.